ناوەڕۆک

-بەر لە پێشەکی.
-پێشەکی.
-فەڕەنسا ڕێ خۆشکەرە.
-فوفیرمەکان "وەحشیەکان" لە سروشت دووردەکەونەوە.
-بەرەو ڕێبازهایەکی سەرەتایی ساویلکانە.
-کیوبیزم (تەکعیبیەت).
-پیکاسۆ و کیوبیزم.
-کاریگەریی پەیکەری زنجی.
-براک.
-لیجیە.
-لە کیوبیزمەوە بەرەو ئەبستراکت.
-بزاڤی تەعبیریەت (ئێکسپرێشنیزم).
-لە تەعبیریەتەوە بۆ ئەبستراکت.
-کاندنسکی.
-کلی.
-مۆندریان.
-بزاڤی فیوچەریزم (موستەقبەلیەت).
-تشیریکۆ.
-سوریالیزم.
-شاگال.
-بزاڤی مۆدێرنیزم لە ئینگلترە.
-سروشتی هونەری هاوچەرخ.
-کۆتایی.

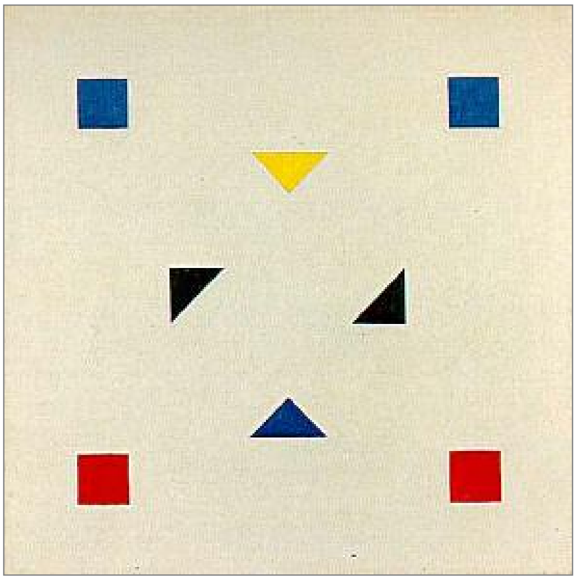

بارت ڤاندرليك، كۆمپۆزشن، ١٩١٨-١٩٢٠، ١٠١×١٠٠سم

بەرلە پێشەکی

خوێنەری ئازیز، ئەم کتێبە بچوکەی بەردەستت بریتییە لە دەروازەی چوارهەم لە کتێبی بۆچونەکان لە هونەری مۆدێرندا نوسینی دکتۆر مەحمود ئەلبسیونی. نوسەر لەم دەروازەیەدا سودمەند بوە لە بیروبۆچونەکانی ڕەخنەگری گەورە شمیدت دیجینەر. ئەوەی جێی سەرنجە لەم نوسینەدا بوێری و ڕاشکاوی بیرکردنەوەو پێودانگ کردنی ئەم ڕەخنەگرەیە لە پاڵ لێکدانەوەیەکی بابەتیانەی پشت بەستوو بە ئاراستەیەکی مێژوویی. تێڕوانینێکی خێرا بەڵام چڕوپڕ بەرامبەر هەر بزاڤێکی هونەریی و هونەرمەندێ دەدوێت.

بەرهەڤ بوونی بەرەنجامەکان لە کارایی هەنجەتەکانەوە سەرچاوە دەگرن، ئەمەش وای کردوە ئەم نوسینە جیابێت لە زۆرێك لەو نوسینانەی تەنها گێڕانەوەیەکی مێژویی بۆ هونەری مۆدێرن لەخۆ دەگرن.

بە مەبەستی زیاتر گەیاندنی بیروڕاکانی نوسەر ناچار بووم بەرامبەر هەندێ وشە ئەو مانا کوردییە دابنێم کە خزمەتی مەبەستەکەی کردوە. هەندێ جاریش گەڕاومەتەوە بۆ دانانی وشە ئینگلیزییەکەی، گەر مەبەستەکە وەهای خواستبێت، یاخود بەرامبەر بەو وشەیە وشەیەکی وەهام چنگ نەکەوتوە ئەو مانایە

بپێکێت، بۆ نمونە: کۆمپۆزشن بەرامبەر (التکوین) یاخود کۆنستراکشن (الترکیب) و پرۆسێس (عملیة).

دەربـارى نـاوى ڕێبـازە هونەرییـەکان بـۆ زیـاتر ناسینەوەو شارەزابوون لە پاڵ ناوە عەرەبییەکەدا ناوە ئینگلیزییەکەم نوسیوە، بە پێی گونجاوى لە ڕستەدا یاخود گونجاوى ناوى ڕێبازە هونەرییەکە یەکێکیانم زیـاتر بـەکارهێناوە. بـۆ نمونـە (ئینتباعیـەت و تەعبیریـەت)م بەلاوە ئاشـناترو ئاسـان تـر بـوو وەك (ئیمپرێشـنیزم و ئێکسپرێشـنیزم) بـەڵام (کیوبـیزم و فۆفـیزم)م بەلاوە پەسـەندتر بـوو لـە (تەکعیبیـەت و وەحشیەت).

لە هەندێ جێگەدا گەر پێویستی بە پەراوێز کردبێت بۆم داناوە لە پێناو زیاتر ڕوون بوونەوەى بابەتەکە.

بەو ئامانجەى ئەم هەوڵە سادەیە سەرەتایەك بێت بۆ کەمکردنەوەى ئەو بۆشاییە فراوانەى بە زمانى کوردى لـەم بـوارەدا هەیـە، ببێتـە مایـەى چونـە پێشـەوەى چێژوەرگرتن و لێکدانەوەى جیدى بۆ بینـەرانى هونـەرى شێوەکارى بـە گشـتى. تـا خوێندکـارانى هونـەریش بـە تایبـەتى زانیـارى و شـارەزاییان لـە سەرسـام بـوون بـە ڕوکەشـى تـەکنیکى بـترازێ و پانتاییـەکانى بینگـەى هونەریى بگرێتەوە.

ڕەنگە نووسینەکە جۆرێك لە مۆرکى تایبەتمەندى لەخۆ بگرێ ئەوەش ناگەڕێتەوە بۆ شێوازى نووسینەکە

یاخود بۆ ئەو زانیاریانـەی لـە دووتوێـی نووسـینەکەدایە، هێندەی دەگەڕێتەوە بـۆ خـودی کـاری هونـەریی مۆدێـرن کە لە لایەن و پێناوی تاکدا هەڵسوڕاوەو ئـەنجام دراوە لـە ڕۆژئاواش زۆرێکی لە (کارتیـاکردن و زەمـەن) ویسـتوە تـا پانتاییەکی زیاتری لە ئاستی گشتی بە دەست هێناوە.

ئەوەش بۆ خۆی مایەی پرسیار بـووە لـەلای دیجینـەر لە کۆتایی بۆچوونەکانیدا.

وەهبی ڕەسول

٢٠٠٢/٢/١١

- پێشەکی:

هونەری نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدە بە هونەرێکی ئاڵۆز دادەنرێت گەر بە هونەری ئاڵۆزی نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەم بەراورد بکرێت. ئەم سەردەمە رووبەرووی کۆمەڵێ شەپۆلی بێ ئارامی و هەڵچوون و داچوون بۆوە کە پاشماوەی جەنگە وێرانکەرەکان و ئەو شۆڕشانە بوو کە ئاسەوارهایەکی ترسناك و هەلگەڕانەوەی رامیاری و کۆمەلآیەتیان بە دوای خۆیاندا هێنا. ئەمە جگە لە گەشەسەندنی خێرا لە پڕۆسێسە تەکنۆلۆژییەکان و دۆزینەوە زانستییەکان و داهێنانەکاندا. ئەم دیاردانە سەرجەم لە هونەری پەنجا ساڵی رابوردوودا رەنگیان دایەوە. لەم ماوەیەدا چەندان قوتابخانە بە دەرکەوتن و چەندانی تر دیارنەمان لە بەدوا یەك هاتنێکی خێرادا، کۆمەڵێ تیۆری و بیروباوەڕی نوێ دانران کە هەندێ جار بە توندی هێرشیان دەکرایە سەرو هەندێ جاری تریش بە توندی بەرگرییان لێ دەکرا، هەندێ لەم بیروباوەڕانە وەلانران و کاتێکی درێژ بەسەر پەیڕەویکردنیاندا رانەبورد، ئەمەش لەبەر دەرکەوتن و زاڵبوونی بیروباوەڕی نوێ تر کە جێیانی دەگرتەوە.

هەندێ جار ڕێڕەوی دژ بەیەك لە هەمان کاتدا لە دایك دەبوون، تەنانەت هەندێ نیگارکێش تیۆرێکی دیاریکراویان پەیڕەو دەکردو دواتر وازیان لێ دێناو بە تیۆرییەکی ترەوە پابەند دەبوون، بە شێوەیەك دانانی ئەم هونەرمەندانە لە خانەیەکی دیاریکراودا ئاسان نیە، ڕۆشنبیریی سەدەی بیستەم لەم حاڵەتە شێواو و ناڕێکەیدا کە بەرەنجامی شۆڕشکردن بوو بەسەر گشت بنەماو ڕێسایەکی باودا ڕەنگدانەوەی زیندوی خۆی لە هونەرەکانداو لەو گۆڕانکارییانەدا دییەوە کە تیۆری ئیستاتیکی ڕووبەڕووی بۆوە.

دەبێت دان بەوەدا بنێین کە جۆرەها لە ئەزموون و تیۆری لە ئارادا بوون. لەگەڵ ئەوەشدا ئێمە بە هیوای ئەوە بووین کە نیگارکێشەکان بە وردی و شێنەیی لە تێبینییەکەی ڕێنوار بکۆڵنەوە کە دەڵێت: "تیۆرییەکان ئەفرێنەری تابلۆ جوانەکان نین" لەگەڵ ئەوەشدا ڕێبازە دیالەکتیکییە جۆراوجۆرەکان لە سەدەی بیستەمدا کارهایەکی هونەری گرنگ و سەرنج ڕاکێشیان بۆ بەرهەم هێناین. هەرچەند ئەم تیۆریانەی هونەری مۆدێرن و هەوڵدانەکانی جێی سەرنج بن تا چەندێ وێنا دەکرێت، بەڵام ئەو تیۆریانە خاوەن گرنگییەکی قوڵن چون گوزارشت لە هەڵچوونەکانی مرۆڤی نوێ و وەڵامەکانی هونەرمەند دەکەن بۆ دیاردەکانی سەردەمەکەی و گرفتەکانی خۆی.

پۆل گوگان، دو ئافرەتی تاهیتی، ١٨٩٩،رۆنی لەسەرکەنڤاس، ٧٣×٩٢ سم

ڤان کوخ، ژووری نوستنەکە ، ١٨٨٩، رۆنی لەسەرکەنڤاس،٧٣×٩٢سم

-فەڕەنسا ڕێخۆشکەرە:

فەڕەنسا بەوە ناوزەد دەکرێت کە یەکەمین پێگەیەکە هونەری نیگارکێشانی سەدەی بیستەمی بە شێوەیەکی جیاوازو ناوازە تیا بە دەرکەوێت، ئەمە بەشێك بوو لە زنجیرەیەك بیروبۆچوون کە فەڕەنسا ڕێگای بەرەو پێشکەوتنی پێخۆش کرد، هەر لە کۆتایی سەدەی پێشوودا بوو پەرچەکردار دژ بە قوتابخانەی ئینتباعی بە هەمەجۆر دەرکەوتنەکانیەوە ڕویدا، یاخود بە مانایەکی فراوان تر هەڵگیرسانی شۆڕشێك ڕووبەڕووی ئەو بیروڕاو لێکدانەوەیەی پشتگیری لە بوونی (ڕاستییەکی بابەتی لە سروشتدا) دەکات. دەکرێت تێبینی ئەوە لە هونەرمەندێکی وەك: ڤنسنت ڤان کوخ (Vincent Van Gogh) و پۆل گوگان (Paul Gauguin) و پۆل سیزان (Paul Cezane)دا بکەین.

لە کارەکانی ئەو هونەرمەندانەدا توخمی وەها هەیە کاریگەری لەسەر دانانی ئەو ڕێڕەوە کردوە کە تا ئێستا هونەری نیگارکێشان گرتویەتە بەر. ئەو هونەرمەندانە ژیانی خۆیان بە جەختکردنەوە لەسەر ڕوکەشی دەرەکی دەستپێکرد بە شێوەیەك کە پشت بەستوو بێت لەسەر خێراییەکی کاتی: ڤان کوخ لە دوا ڕۆژەکانیدا هونەرمەندێکی تەعبیری بوو و لە کارەکانیدا ژیانی پڕ

هەڵچوونی خۆی دەخستەڕوو. هەرچی سیزانیشە بنەماکانی قوتابخانەی تەکعیبی (کوبیزم) دانا کە هونەرمەندەکانی ڕووەو ڕێڕەوێکی کۆنستراکشنی ئەبستراکتی دەچوون. ئەمە لە ساتێکدا گوگان بە هێڵە دەرەکییە سادەکراوەکانی، و ڕووبەرە جوانە فراوانەکانی لە ڕەنگدا، بەبێ جەخت کردنەوە لە ڕەهەندی سێهەم، بەهای ڕوکەشی سادەی شتەکانی بەدەرخست، بەڵام بە ڕێگەیەکی کۆنستراکشن، داهێنانی تیاکرد بەمەش پێشینەیەکی بە هونەری هنری ماتیس (Henri Matisse) و فوفیزمەکان (وەحشیەکان) بەخشی.

ئەو سێ هونەرمەندە ئێمەیان گەیاندە، هونەرمەندانێك کە ڕەخنەگرەکان لە دوای پیشانگەیەکیان لە ساڵی ١٩٠٤ لە سالۆنی پایزە لە پاریس ناویان لێنان (وەحشیەکان) -لە گیانەوەری درندەوە[1]- ئەوان ئێمەیان گەیاندە یەکەم هەوڵی دیاریکراو بۆ ئەفراندنی جۆرێکی نوێ لە نیگارکێشان کە خاوەن مۆرکێکی ئازاد بێت. ئەمە سەرباری ئەوەی کۆمەڵێکی تر لە هونەرمەندان کە خۆیان بە پەیامبەران ناوزەد کردبوو پێش ئەوان کەوتبوون لەو میانەدا، بەڵام هونەرەکەیان بۆ ماوەیەکی درێژ نەیتوانی بەردەوام بێت. لە پێشڕەوەکانیان مۆریس دنیس (Mourice Denis)ە کە خاوەن ناوبانگە بەو وتەیەی کە دەڵێ "تابلۆ بابەتەکەی هەرچییەك بێت لە بنەمادا ڕێکخستنی شێوەو ڕەنگە لە قاڵبێکی ناوازەدا".

-فوفیزمـەکان (وەحشـیەکان) لـــە سروشـــت دوور دەکەونەوە:

هەر هونەرمەندێکی سەر بە ڕێبازی فوفیزم خاوەن مۆرکی تایبەتی خۆی بوو، لەگەڵ ئەوەشدا هۆکارێکی هاوبەش کۆی کردبوونەوە، هەموو بە مەبەست لە لاسایی کردنەوەی سروشت دوورکەوتنەوەو وازیان هێنا کە ئەو لاسایی کردنەوەیە ئەفرێنراوی ئینتیباعیەکان بوو، هەرگیز هەوڵی ئەوەیان نەدا نیگاری دیمەنێك بکێشن وەك چۆن لە دەرەوە دەیبینن، هەرچۆن ئەوان هەموو تواناو وزەی خۆیان بەکارنەهێنا تا شتێکی واقعی لێ دروست بکەن هەر کاتێ بۆیان لوا. بەڵکو گرنگی پێدانی خۆیان ئاڕاستەی بەدی هێنانی واقعیەتێك کرد کە خۆیان ئەفرێنەری بن پێش هەموو شتێك. بێ ئەوەی شێوەکانیان هیچ پابەندبونێك بگرێتە خۆ بە کەشی ئاسمانەوە یاخود بە شێوەی درەختێکەوە، یا بە هەر کاریگەرییەکی دیار کە بکرێ سروشت بۆ چاوی بخاتەڕوو. هەرچۆن دواتر هەوڵیان دا جیهانێك لە ڕەنگ و هێڵ و ڕوبەر بخولقێنن کە ڕێساکانی لە خودی خۆیدا هەڵگرتبێ لە جیاوازی و ڕێککەوتن و ڕیتم. بە پەیڕەوکردنی ئەمە هونەرمەند لەسەرخۆ؛ لە پابەندبوون بە کۆپیکردنی شتەکانەوە وەك لە سروشتدا دەردەکەون؛ ڕزگاری بوو.

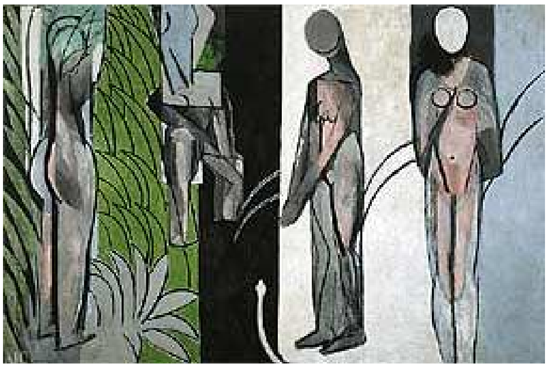

هینری ماتیس، خۆشتن لە ڕووباردا، ١٩٠٩-١٩١٦، ڕۆنی لەسەرکەتاس، ٢٥٧×٣٨٩سم

ئەندریە دیران، ماڵەکانی پانلیمێنت لەشەودا، ١٩٠٥، ڕۆنی لەسەرکەتاس ٧٨×٩٩سم

ئەم ڕێڕەوانە وەك تێبینیمان کرد، لە هونەری هەرکام لە گۆگان و ڤان کوخ و سیزان دا هەبوو، بەڵام بۆ جارێکی تر لە بەشی یەکەمی سەدەی بیستەمدا بە شێوەیەکی فراوان بەکارهات و بە شێوەیەکی وشیارانەو پشت بەستو بە میتۆدەکان جێبەجێ دەکران: هونەرمەندەکان لە هەوڵی ئەوەدا بوون پوختە هونەرییەکەی بە تیۆری و بە مادە بنەماکەیەوە وەك چۆن ئەم سەردەمە لێیان داوا دەکات دەربخەن. دەوڵەمەنی و تیۆری ڕەنگی زێدەڕۆیی تیاکراوی تۆمارکراو لە لایەن فوفیزمەکانەوە، شێوە ئەندازەییە بنەماییەکان کە سپەرێك بوون لە بونیاتی نیگارکێشانی کیوبیزم دا ئەو گرنگی پێدانەش بەو شێوانەی لە ئامێر دەچن کە فیوچەریزمەکان وێنەیان کێشا. هەموو ئەمانە لە چەند لایەنێکەوە، بە هەوڵێك بۆ گەیشتن بە دەرخستنی بنەما سەرەکییەکان دادەنرێت. لە هەندێ لایەنی تریەوە بە ڕووکەشێ لە قەڵەم دەدرێ، بۆ ڕووکەشی ڕۆحی ئەو سەردەمە تورەو پڕ دڵەڕاوکێیە. هنری ماتیس (١٨٦٩-١٩٥٤) کە بە پێشڕەوی دیاری جوڵەی فوفیزم دادەنرێت و هونەرمەندێکی سەرەکییە کە هونەرمەندانێکی زۆر لە دەوری کۆبوونەتەوە وەك: ئەندریە دیران (Andre Derain) و مۆریس فلامنك (Maurice Vlaminck) و جۆرج رووە (Georges Rouault) و ئۆتۆن فریز (Othon Friez) و ئەلبێرت مارکیە (Albert Marquet) رائول دۆفی (Raoul Dufy) و کەسانێکی

تــر لــە پێشــڕەوانی بــەناوبانگی قوتابخانــەی فەڕەنســی مۆدێرن، نە خۆی و نە ئەوانـەش کـە لـە دوای ئـەو هـاتن هـەوڵی ئـەوەیان نـەدا کاریگـەری بۆشـایی و قوڵـی بکەنــە گرفتێکی سـەرەکی لـە پێکهاتنی وێنـەدا، بـەڵام لـە جێـی ئـەوە بایـەخپێدانی خۆیـان ئاڕاسـتەی کاریگـەری جووڵـە کرد کە هەرچیزیاتر جەختیان لەسەر دەکردەوە، لە ڕێی سنورە دەرەکییە گوزارشت بەخشەکانی شێوەوە (هەروەك گوگـان کـردی). یـاخود لــە ڕێــی ڕێککــەوتنی لێدانــی پەڕەمووچی سەرەو خوارەوە کە ڤان کوخ بەکاری هێناوە. لە ڕێی ئەمـەوە توانیـان وا لـە وێنـە بکـەن لـە حاڵـەتی جووڵـەدا بێت، ئەمـەش لــە ڕێـی یـاریکردن بــە هێـڵ و ڕەنگەکان بە شێوەیەکی بەهێز.

لە سیزانەوە بەکارهێنانی ڕەنگیان وەك هۆکارێك بـۆ دیاریکردنی شێوە بۆماوەیە، بەڵام لە پاڵ نەخشی میسری و ئاشـوری[٢] و نەخشـاندن لــە ســەردەمی یۆنــانی کــۆن پەنایان بۆ شێوە سەرەتایی و کۆنەکانیش بـرد، هـەرچۆن کەڵکیان لـە نیگارکێشانی بێزەنتی و سەرانسـەر هونـەری ڕۆژهەڵاتی دیکەش وەرگرت. ماوەیەك لـە بەرهەمـهێنانی مــاتیس دا کاریگــەریی خــەزەفی فارســی و دەستنووســە وێنـەدارە فارسـییەکان دەبینـین کـە توانـی ڕەنگـی زاڵ لـە تـابلۆدا سادە بکاتـەوە. هـەمان شـتیش لەگـەڵ هێڵـەکان و شێوە تەواوکـەرەکاندا بکات و تـا ڕادەیـەکی گـەورە بیــان کاتـە ڕیتمێکـی سـەرەکی. ئـەو هـەرگیز دوودڵ نـەبوو لــە

دانانی ڕووبــەری گــەورە لــە ڕەنگــی ســەرەتایی کــە یــەك دەچوونە پاڵ ئەوی تر، ئێمە نـە لـە کاری ئـەودا (و نـە لـە هیچ کارێك لـە کارەکانی هونەرمـەندە وەحشیەکاندا) ئـەو هەمەڕەنگییە وردەکارەمان نـەدی کـە لـە جەختکردنـەوەی ئینتباعیەکاندا هەیە. هەرچۆن وەك پرۆسێسێك خـۆی لـە شــێواندن لانــەداوە، لەبەرئــەوەی بــاوەڕی وابــووە کــە نەخشەسازی پێویســتی بەوەیــە. لـە سـاڵی (١٩٠٧)دا تـابلۆ بەناوبانگەکەی (Luxe Calme et Valupte) پیشـان دا کـە سروشتی ئـەم کارەی لـە شیعرێکی بۆدلێر وەرگرتبـوو بـە ناوی "بانگهێشتێ بۆ کۆچ" لەم تابلۆیەدا ئافرەتێکی پیشان داوە چوار پەنجەی هەیە ئـەم سـەرپێچی کردنـە لـە ڕێسای ئەناتۆمی کردنی ڕاستەقینە، شتێکی نامۆو سەیر نەبوو لە کارەکانیدا یاخود لە کاری هونەرمەندە مۆدێرنەکانی تـردا. لـێرەدا تێبینــی ئــەوە دەکــەین ئــەوەی ئێمــە ناسـیومانەو زانیومانــە وەك شــتێکی واقعــی، بــە شــتێکی ســەرەکی دانانرێت. ئەو بابەتەی ماتیس مەبەستی بوە تۆماری بکات بریتییـە لـە یـاریکردنێکی زەخرەفـی بـە هێـڵ و ڕەنـگ. پرۆسێسی نواندنەکـە بـە شـێوەیەکی لاوەکـی دێـت و لـە خۆیدا ئامانجێك نەبوەو نییە. جارێکیان ماتیس پێشنیاری ڕێگەچارەیــەك دەکــات بــۆ هەڵســەنگاندنی ئــەم جــۆرە کارکردنانە بگیرێتە بەر لە ڕێی ئـەو وتـە بەناوبانگەیـەوە کە دەڵێ: (گەر ڕوانیتە وێنەیەك پێویستە لە سـەرت ئـەوە لە بیرخۆت بەریتەوە کەچی دەنوێنێت).

راول دۆفی، سەما، ١٩١٠، کۆلێینی تەختە، ٣١×٣١سم

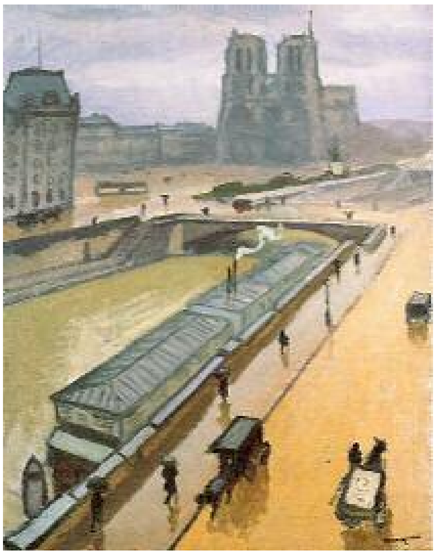

ئەلبێرت مارکیە، لەڕۆژێکی بارانی پاریس، ١٩١٠
ڕۆنی لەسەر کانڤاس، ٩٠×١٠٦سم

لەگەڵ ئەوەشدا ماتیس زۆر دوور نەکەوتەوە لە شێوەکان کە بناسرێنەوە، بەڵکو وەك دڵسۆزی ڕێگا تایبەتەکەی خۆی مایەوە بۆ سروشت و مۆدێل (نمونە)، بۆ ئەم ویستەشی ڕەنگ تاقە هۆکاری بوو کە پشتی پێ دەبەست لە بڕیاردانی هەر کارێك لە کارەکانیدا. کارەکانی لە زۆربەی کاتدا دەوڵەمەندو هێمن و لەسەرخۆ و گەش بوون. ماتیس توانی لە ڕێگەی پەیوەست کردنیانەوە بە هێڵی دەرەکییەوە، بگاتە بەرەنجامی بەرز لە داهێناندا. ئەو دەڵێت "هەستکردنێکی ڕەنگی هەست بە جیهانی دەرەوە دەکەم" ئەم ئاماژەیەش پوختەی جەوهەری قوتابخانەی فۆفیزمە. لە نێوان ساڵانی (١٩٠٥-١٩١٠)دا هەندێ لە هونەرمەندان پەیوەست بوون بەم ڕێبازە هونەرییەوە بەڵام دواتر ڕوویان کردە ڕێبازی تەواو جیاواز، لەو هونەرمەندانەش جۆرج براك (Georges Braque) بوو. براك لە بیست تابلۆ زیاتری نەکێشا کە سەر بە ڕێبازی وەحشیەکان بێت، بەڵام مۆریس دی فلامنك (١٨٧٦) توانی تەرزێکی تایبەت بە خودی خۆی برەو پێ بدات کە هەرچی زیاتر هاوسەنگی لە نیگارکێشانی دیمەنی سروشتیدا بێت. وەحشیەت بە پەرچەکردارێکی گرنگ دادەنرێت، دژ بە پرۆسێسی کۆپیکردن کە زۆر جار بە ئەفراندنی هونەرێکی فۆتۆگرافی کۆتایی دێت. بەڵام دەرخستنی ڕەنگە زەق و هەڵچووەکان جۆرێك لە گوزارشتی خودی دەوێت کە پشت

بەستوو بێت بە ئاوێزەیەکی ڕووناککەرەوە. فەڕەنسییەکان بە تەواوەتی ڕێساکانی ئینتباعیەتیان لە یاد نەکرد، ئەمێستاش کۆمەڵێ هونەرمەند بەردەوامن لەسەر تەرزی ورەگیراو لە ویستی ئینتباعیەکانەوە بەڵام لەگەڵ ڕێڕەوی کەسایەتی خۆیاندا گونجاندویانەو ڕێکیان خستوە. لەوانە پیر بۆنارد (Pierre Bonnerd) (١٨٧٦-١٩٤٧) کە هونەرەکەی ئەمڕۆ ڕێزێکی مەزنی لێ دەنرێ، لە باڵایی‌و ڕاستگۆیی، هەروەها ئەدوارد ڤیلارد (Edward Vuillard) (١٨٦٨-١٩٤٠) کە هاوڕێی بۆنارد بوو کارەکانی دەربارەی چوونە ژورگەی یاخود دەروازەی ماڵانەو جیاییەکی بێ هاوتای لەخۆ گرتوە.

-بەرەو ڕێبازگەلێکی سەرەتایی ساویلکانە :

هنری ڕۆسۆ (Henri Roussau) (١٨٤٤-١٩١٠) کـە هـەندێ جار ناوی لەگەڵ نیگارکێشە وەحشییەکاندا دێت بەڵام بـۆ خــۆی نمونـــەی دیاردەیـــەکی بێهاوتایـــە لـــە جیـــهانی نیگارکێشـاندا، کـارکردن و شـێوازی ئـەو بـــە نموونـــەی جوڵەیـەکی گواسـتنەوە دادەنرێـت. لـە کۆتـایی سـەدەی رابوردوودا چالاکیەکی لەبەرچاوی هەبوو، هەندێ جار بە فەرمانبەری گومرگ ناوزەد کراوە. یەکێکە لەو کەسانەی وەك ئارەزوو خـەریکی هونـەر بـوون، لـەو هونەرمەندانـە بـوە کـە پێیـان وتـون نیگارکێشـانی رۆژی یـەك شـەممە. ڕۆسـۆ خـۆی مامۆسـتای خـۆی بـوە، بـە هـەرحاڵ ئـەو خۆشبەخت بـوە لەبـەر پـەیرەو نـەکردن و مـل نـەوی نەکردنی بۆ ئەو کۆت و بەندانەی خواستی ئەکادیمی باو دەیســەپێنێ، هـــەرچۆن خـــۆی بـــە بـــاری میتـــۆدە ئایدۆلۆجییەکان بار نـەکرد. هـەر ئەمەشـە بۆتـە هۆیـەك لـەو هۆیانـەی وای لـە کـارە هونەرییـەکانی کـردوە بـە شێوەیەکی ساویلکانەی سەرەتایی دەرکەون، کە قەشـەنگی گوزارشتی منالآن و ئازادی و کراوەیی ئەوان وەرگرن. ئەو گوزارشـــتانەی کاریگـــەریی کـــردە ســـەر ئـــەو نـــەوە پێگەیشتوەی کە ترسناکی نقوم بوون لە بێ مانایی کێشە شێوەکارییەکاندا هەڕەشـەی لێ دەکـردن. کارەکـانی ڕۆسـۆ

سەرباری ئەمانەت و نەبوونی دەمارگیری تیایدا بەدەر نەبوو لە هەندێ دیاردەی ناتەواوی، بەلام بێگومان پەرچەکردارێکی شیاو بوو دژ بە خواستی ئینتباعیەکان.

کۆمپۆزشنەکانی رووی لە جەخت کردنەوە بوو لە دو رەهەندو، رێکخستنی توخمەکان و کەسایەتییەکان یەك لە پەنا ئەوی ترا بە شێوەیەکی رووکەشی هەروەك ئەوەی برڕابن و دانرابن لە پاڵ یەکدا. و لەگەڵ ئەوەشدا نیگارکێشانی تا رادەیەك وشك بوو، بەلام بەدەر نەبوو لە توانایەکی راستەقینە لە گوزارشت کردن. ئەو شێوازە هەستیارە پەتیە سادەیەی لە رەنگکاری و رەنگ داناندا وای کردبوو بتوانێ نیگاری ئەو ئەندێشە ساکارانەی پێ بکێشێ و لە کاریگەریی نادیاری ئەوان قوڵتر بکاتەوە کە لە کەشی خەونهایەك دەچێت پڕ لە ئەفسون و خۆشی. بەلام توخمی ناواقعی لە کاری (فەرمانبەرە گومرگی)یەکەداو کاریگەری ئەو لایەنە پەیوەستە تا رادەیەکی گەورە بە بەرهەمی هەندێ لەو سریالیانەی لە دوا ئەو هاتن و ئەوانەی ئامانجیان پەردەلادان بوو لەسەر ژیانی ناوەکی یان ئەفراندنی کەشێکی دیاریکراو. ئەو سیفەتە سەرەتاییەی کارەکانی لە خۆیان گرتبوو رێخۆشکەر بوو بۆ سەرسامبوونی جەماوەر بە بەرهەمەکانی (هونەرمەندانی رۆژانی یەك شەممە) یاخود کە هەندێ جار ناوزەدیان دەکردن بە (سەرەتاییە مۆدێرنەکان). لە نمونەی ئەوانەش جیراندما مۆزس

(Gerandma Moses) و گامیل بومبواز (Gamille Bombois) ئــەوەی بــە دیقــەت بڕوانێتــە کارەکــانی ئــەم دوانــە یــا کارەکانی ڕۆســۆ ئــەوە بــەدی دەکــات کــە چارەســەرێکی گەشەســەندنی هونــەریان بــۆ خۆیــان تێپــەڕاندوە بــە گەیشــتن بــە بــەرەنجامێك دژ بــە قــوولْ بوونەوەیــەکی ئیستاتیکی کە پشت دەبەستێت بە هیلاك کردنێکی زەیـن تا ڕادەیەکی گەورە.

-کیوبیزم (تەکعیبیەت):

ڕەونەقی ڕێبازی وەحشیەکان لە ساڵی ١٩١٠ زیاتر بەردەوام نەبوو، تەنانەت ماتیس خۆی وازی لە ڕێڕەوە وەحشییە بنەڕەتییە ڕەسەنەکەی هێنا، ڕێگەیەکی هەرچی زیاتر میانڕەوی بۆ خۆی گرتەبەر لە نزیکی ساڵی (١٩٠٨). بە ماوەیەکی کورت دوای ئەوە جوڵەیەکی هونەریی نوێ سەری هەڵدا پێی دەوترا "کیوبیزم" کە کاریگەرییەکی فراوانتری هەبوو و ماوەیەکی زیاتریش مایەوە. کۆمەڵێکی نێونەتەوەیی ئەم ڕێبازە شێوەکاریەیان گرتەخۆ و توانیان بە شێوەیەکی دژ بە واقعیەتی بدەنێ و جیاواز لەو کەشەی ئینتباعیەکان ئەفراندبویان لە کارەکانیاندا. هونەرمەندەکان وایان لێ هات چیتر هەست بکەن شیکردنەوەی پرۆسێسی نیگارکێشان بە شێوە گشتییەکەی، بۆ سیمفۆنیاتی تیشکی، کە هەروەك کلۆدمۆنێ (Claude Monet) کردی بۆ نمونە، مانای دورخستنەوەی نیگارکێشانە لەهەر بنەمایەکی دیاریکراو، لەبەر ئەمە هەستیان بە پێویستی سەپاندنی ڕێسایەکی پەیوەندیدار کرد بۆ فۆرمەکان، یاخود جۆرێك لە کۆنستراکشنی بیناسازی. ئەو ئاماژەیەی "سیزان"یش (کە هەموو شتێك لە سروشتدا شتێك نییە ئەندازە نەبێت) خاوەن کاریگەرییەکی گەورە بوو لە

هاندانیان بەرەو بنیات نانی هونەرەکەیان بە شێوەهای ئەندازەیی سەرەتایی وەك شەش پالۆ. هەر لەوەشەوە ناوی "کیوبیزم"[٢] پەیدابوو لەسەر بنەمای گرنگی دانێکی زیاد لە کۆنستراکشن.

لە پێشڕەوانی ئەم بزاوتە هونەرییە پابلۆ پیکاسۆ (Pablo Picasso)ی (١٨٨١) بە نەژاد ئیسپانییە، کە وەك قوتابییەکی بچووك لە بەرشلۆنەوە هات بۆ پاریس. هەروەها جۆرج براك (١٨٨٢) کە هاوسەردەمی ئەو بوو، بە پێشەنگی ئەم بزاوتە دادەنرێت.

سیزان بە شێوەیەکی وردو درێژ باسی لە شەش پالووەوە نەکردوە، بەڵکو ئاماژەی بە بنەمای بونیاتنان داوە بە بەکارهێنانی بازنە، قوچەك، لولەك. سیزان لە دیمەنە سروشتییەکانیداو تابلۆ ژیانە وەستاوە دروستکراوەکانیدا جەختی لەسەر ئەم باوەڕەی خۆی کردوە، بۆ نمونە ڕوی سێوێکی بازنەیی دروست کردوە کە دەکرا بیکاتە چەند ڕویەك، وەشاندنی پەڕەموچەکانی گوزارشت لە پتەوی بیناسازی لەشەکان دەکات. دواتر تەکعیبییەکان ڕێڕەوی سیزانیان بەکارهێنا، بەڵام بالاتریان کرد بە هەنگاوی دوورتر. ڕوەکانیان زیاتر کردو ڕێگەیان پێدا لەسەر تەرزێکی ئەندازەیی یەکتر ببڕن لەم بینینەوە هەر شێوەیەکی خاوەن سێ ڕەهەند دابەش دەبوو بۆ چەندەها شێوەی ئەندازەیی کە بە شێوەیەکی هاوڕێتمی لێکچوو یەك بەوی ترەوە پەیوەست بوو، لە

لایەنە زانستییەکەیەوە بە شیکردنەوەیەکی ئاوێتە کە بۆ توخمــە ســەرەتاییەکانی، یــاخود کۆکردنـــەوەی توخمــە سەرەتاییەکان لە ئاوێتەیەکی نوێدا.

لــە قۆنـــاغی ســـەرەتایی تەکعیبیـــەتی شـــیکاریدا، هونەرمـەند بـۆ نموونـە گوزارشــتی لـە دەموچـاوێك بـە بەکارهێنانی شەش پالو لـە بنیـات نـانیدا دەکـرد، لەگـەڵ پارێزگاری کردنـی بـە هـەندێ سـیفاتەوە کـەوا دەکـات ناسینەوەی شتێکی ئاسان بێت. دواتـر هونەرمـەند توانـی بە خۆبەسـتنەوە بـە بەکارهێنانی یـەك ڕەنگەوە بەسـەر گرفتـی ڕەنگدا زاڵ بێت. هەموو گرنگییـەکی ئاراسـتەی کۆنستراکشنێ دەکرد کە تیایدا گرنگی و بـەهای سـەرەکی بەدی دەکرد. دواتر هونەرمەند بە شێوەیەکی لەسـەرخۆ دەسـتی کـرد بـە دەرخسـتنی جۆرێـك لـە هاوسـەنگی و هاوتـایی، لـە نێوان جوانـی پرۆسێســە ئەبســتراکتییەکەو بنەما سروشتییەکەی لێی هەڵهێنجاوە.

- پیکاسۆو کیوبیزم:

پابلۆ پیکاسۆ بە یەکێ لە سەرکردەکانی جوڵەی کیوبیزم دادەنرێت، هەرچۆن بێ هیچ چەندوچون و گومانێك بە مەزنترین کەسایەتی دیارو خاوەن کاریگەریی لەسەر هونەری سەدەی بیستەم دەژمێرێت. ئەمە جگە لەو هەموو کێشمەکێشم و دیالۆگەی کارە هونەرییە فراوانەکانی دەسوورێنێت. پیکاسۆ خاوەن کاریگەرییەکی دوو ڕەهەندە لەسەر تەواوی جیهان لە گشت جۆرەکانی هونەری شێوەکاریدا، ئەمەش لەبەر ڕەسەنێتی کەسایەتی و هەمەجۆری لایەنەکانی و هێزی ئەفرێنەری ئەو، ئەم هێزە ئەفرێنەرەی پێویستی بە لێتوێژینەوەی هەمەلایەنە هەیە. کەسایەتی ئەو زۆر ڕێڕەو و شێوازی پێشکەش کردوین کە قورس و گران دەکەوێتەوە تا بتوانین بیان خەینە ژێر تاقە ڕێڕەوێکی دیاریکراوەوە. بەڵام گرنگی و بەهای مێژوویی ئەو کە دوورە لە مشتومڕ کردن لەسەری، دەکرێت لەسەر دوو بنەما پێشکەش بکرێت: یەکێکیان پابەندە بەو ڕۆڵەی لە بردنە پێشەوەی کیوبیزم دا گێڕاویەتی و پرییەتی لە توانای گەورە لە دوا جەنگی جیهانی یەکەمەوە.

ئەدوارد ڤیلارد، کچەلاوێك پیاسە دەکات، ١٨٩٠، ڕۆنی لەسەر کانڤاس، ٨١×٦٥سم

پێر بۆنارد، پێش شێو، ١٩٢٤، ڕۆنی لەسەر کەنڤاس، ٩٠×١٠٦سم

دووەمیشـــیان: دەربـــاری لـــە پێنـــاو دانـــەنانی هۆکـــاری هەســـتکردنە لـە میـانی جێبـەجێکردنی میتۆدەکـانیدا. ڕەنگـە سروشـتی هـەڵچوناوی ئـەو بگەڕێتـەوە بـۆ نـــەژادە ئیسپانییەکەی کە لایەنی ئاوەزی و میتۆدی نـەیانتوانیوە لە هونەرەکەیدا بە سەریدا زاڵ بـن. وەك لەگـەڵ هـەندێ لە هونەرمەندە مۆدێرنەکانی تردا ڕویـدا، لەگـەڵ گرنگـی دانـی بــە کێشــەکانی ســنعەت و دروســت کردنەوەشــدا. تەنانەت ئەو بە یەکەمین کەسێك لەوانـە دادەنرێـت کـە ئـــــەم کێشـــــانەیان جوڵانـــــدەوەو ئـــــارۆژاندوە تـــــا چارەسـەرهایەکی نوێـی زینـدوی بـۆ بدۆزنـــەوە، ئـــەو بـــۆ خۆی خاوەن میزاجێکە کە سەر بۆ هیچ ڕێڕەوێکی دەست نیشان کراو نەوی ناکات. پیکاسۆ سەرەتای ژیانی هونەری خـۆی بـە لاسـایی ئاسایی پەیکـەرە ئاســەوارییەکان و بــە نیگارکێشانی مۆدێل واتە (نمونەی زیندو) دەست پێکـرد، ئەمـەش جۆرێـك لـە پراکتیکی توێژینـەوەی ئەکادیمییـە. ئـەو دەمـەی هـات بـۆ پـاریس سـاڵی (١٩٠١)، خـاوەن توانـاو ئاســـتێك و گرنگیدانێکـــی وەهـــا بـــوو کـــە بتوانـــێ ئەزمونەکانی دەست پـێ بکـات، بـێ ئـەوەی کـەس وابزانـێ ڕاست ناکات لە هەوڵدانـەکانیدا. لـە نیگارکێشـانی هـەندێ دیمـەنی ژیـانی پاریسی جـەنجاڵیان دەنوانـد کەوتـــە ژێـــر کاریگەری (تۆلۆزلۆتریك)ەوە، بەڵام هێنـدەی نـەبرد چـوە سـەر کێشانی چـەند دیمــەنێك کـە تیشـکی هــەڵچونێکی بەهێزی دەدایەوە. ئامـادەیی پێگەیشـتوی لـەو کارانـەیـەدا

دەركــەوت كــە كەســایەتی ئەكتــەرەكان و لێبــۆك و هــەژارەكان و مۆسـیقییەكانی تیــا تۆمــار كــرد. ئــەم دیمەنانـەی بـە وردەكاری و خۆهیـلاك كردنێكـی زۆرەوە ئەنجام دەداو ڕەنگی شینی بەكاردەهێنا كـە بـۆ ماوەیـەكی درێـژ لـە ڕەنگـە شایستەكانی ئـەو بـوە لـە نیگاركێشـاندا. خــەمۆكی بــوە مۆركــی ئــەم كارانــەی، بــەلام نــەك خەمۆكییەك جۆرێك لـە شـپرزەیی و غـەمباری تیـا بێت كە ئەم دوو حاڵەتە سیمای جیاكـەرەوەی كۆتـایی سـەدەی نـۆزدە بـوون. وا دەردەكـەوێت پیكاسـۆ لـەم كارانەیـەدا توانیبێتـی یەكخسـتنێ لـە نێـوان ئـەو لایەنـە رەڤانییــەی "ئـەلگریكۆ" (Elgreco) تۆمـاری كـردوەو ئـەو تاڵییــەی "تۆلۆزلۆتریك" گوزارشتی لێكردوە بكات.

ئـەو پیشانگەیانەی كارەكانی "ڤان كـوخ و گوگـان و سـیزان"ی لـە خۆگرتبـوو لـە پـاریس دەكرانـەوە، لـە سەرەتاكانی ئەم سەدەیەدا چەقی گرنگیدانی خەڵكی بوو. كارەكانی ئـەو هونەرمەندانـە توانیـان لـە پڕێكدا ئاسـۆی نـوێ بكەنـەوە، سـروش بەخشـێكی خـاوەن كاریگــەری زیندووبوون بۆ نەوەی نوێ. لەم ماوانەدا كەس نـەیتوانی لە دەست كاریگەری "سیزان" دەرچێـت، بـەلام "مـاتیس" و هونەرمــەندانی تـر كـە هاوڕێبـازی بـوون، سەرسـامی ڕێكخستنەوە نەخشی (زەخرەفی)یـەكانی نێـو كارەكـانی "گوگان" بوون و بە هەڵقولێنی ڕەنگەكانی ناو تابلۆكانی "ڤان كوخ" سەرسام بوون. بەلام "پیكاسۆ" گرنگیپێدانی

خۆی ئاراستەی قوڵ بوونەوە لە کێشەکانی کۆمپۆزشن و کۆنستراکشن کرد، وەك ئەوەی "سیزان" لە هونەرەکەیدا وروژاندبووی، لەو ڕۆژگارەدا دۆزینەوەیەکی نوێ بوژایەوە لە پاریس لە سەرچاوەیەکی تەواو پێچەوانەوە، کە کاریگەری لەسەر هەمان لە کێشەکان هەبوو، ئەو دۆزینەوەیەش پەیکەری زنجی ئەفەریقی بوو. ئەم دۆزینەوەیە بوە جێی گرنگی پێدان و چاودێری هونەرمەندان و بە دڵگەرمییەوە پێشوازیان لێکرد، هەر چۆن پێش پەنجا ساڵ لەو مێژوە بە هەمان دڵگەرمییەوە پێشوازیان لە چاپەمەنییە یابانییەکان کرد. ئەم گەرموگوڕی و دڵگەرمییە ڕقێکی لەخۆدا هەڵگرتبوو بۆ ئەو پەروەردە زێدەڕۆیەو ئاڵ و واڵا ڕوکەشییەی لە کلتوری خۆرئاوایدا هەیەو وای کردوە لە دەرچونێکی سروشتی ڕاستەوخۆ بێبەش بێت و لە دەستی بدات. هەرچۆن ئەو هەستەی لەخۆ گرتبوو کە زوبانە شێوەکارییەکەی ژیان و مانای ون کردوە. هەڵاتنی "گوگان" بەرەو بەهەشتەکەی لە دورگەکانی دەریای خوارو، بەڵگەیەکە لەسەر ئەم ڕێڕەوە. هەرچۆن هۆکارێك بوو بەخشینی هەوڵێکی زۆر لە پێناو گەڕان لەنێو هونەرە سەرەتاییە بێگانەکاندا بۆ چارەسەرێك بۆ ئەوروپای دەردەدار.

هینری رۆسۆ، خەون، ١٩١٠، رۆنی لەسەرکەنڤاس، ٢٠٤× ٢٩٨سم

پابلۆ بیکاسۆ، ئافرەتانی ئەڤینۆن، ١٩٠٧، رۆنی لەسەرکەنڤاس،
٢٤٣,٩ ×٢٣٣,٧سم

-کاریگەریی پەیکەری زنجی:

گەر بە شێوەیەکی هەرچی زیاتر وردبینانە لە پەیکەری زنجی بدوێین و گوزارشتی لێ بکەین، دەتوانین بڵێین ئەم جۆری پەیکەرە توانی هێزێ بە دەست بێنێت لە ڕێی بەکارهێنانییەوە بۆ شێوەهای ئەندازەیی سادەکراوەو ڕاشکاو، بەڵام بەلای "پیکاسۆ" و "براك"ەوە ئەم پەیکەرە جەخت کردنەوەیەك بوو لە وانەکانی "سیزان" و یارمەتی دەر بوو بۆ دەرکەوتنی دوا دیمەنێ کە کیوبیزمەکان هێنابوویان، وەك بیرۆکەیەکی دیاریکراوی تەواو. بە دوا ئەمەدا کیوبیزمەکان هەوڵی گۆڕانی ئەم ئەندازە بەرجەستەیەیان دا بۆ ڕوویەکی دوو ڕەهەندی، هونەرمەند لە ڕێی دیراسەکردنەوە توانی دەست پێ بکات. دواتر سەرکەوتنی لە گەیشتن بە (کەرتی ڕوون) بە دەست هێنا کە ڕووبەرە خاوەن شێوە جیاوازەکان و ڕێڕەوە ئەندازەیەکان تیا یەکتر دەبڕن. پەیوەندی نێوان ئەو شێوانە بیرۆکەی سەرەکی کارە هونەرییەکە پێك دەهێنێت. لەسەر ئەمەوە ئەنجامی کۆتایی ڕوو بەرەو دوورکەوتنەوە دەنێت لە جیاکردنەوەی ئەو توخمەی کە گۆڕاوە بۆ هەیکەلێکی ئەندازەیی ڕاگیراو لەسەر بۆشایی، لە بیرۆکەیەکی وادا (هەروەك لای فوفیزمەکان هەیە) گرنگی دان ڕوو لە

میتۆدێکی ئیستاتیکی خاوەن ڕێسای تایبەت بە خۆی دەکات کە جیاوازییەکی هەمەکی هەیە لەو ڕێسایانەی کە ئاسایی جێبەجێ دەکرێت لە لاساییکردنەوەی دیمەنی دەرەکیدا. لە تابلۆی (ژنانی ئەفینۆن)ی پیکاسۆدا (کە لە مۆزەی هونەری مۆدێرنی‌نیۆیورکە ساڵی ١٩٠٦-١٩٠٧) دەکرێ تێبینی کاریگەری پەیکەری ئەفریقی بە ئاشکرا بکەین لە هەموو ئەو ڕوە خاوەن گۆشە تیژانەدا کە بنەما کیوبیزمەکانی تیا لە شێوەی کۆرپەیەکی نێو منداڵدان بە دەردەکەوێت. هەروەها لە تابلۆی (ژنێکی دانیشتوو) (کۆمەڵەی بنروز ساڵی ١٩٠٩) بیردۆزی کیوبیزم ڕسکا و لەم ماوەیەدا نیگارکێشان سەرکەوتنی بە دەسەت هێنا لە پێشکەش کردنی هۆکاری زەمەن (کات)دا وەك یەکێك لە ڕەهەندەکان. هونەرمەند هەوڵی تۆمارکردنی ڕووی جیاوازی بۆ توخم یاخود دیمەن دا، زۆر لەوە زیاتر کە بینەرێکی ئاسایی بە چاوی خۆی دەیبینێت لە کاتێکی دیاریکراودا. ئەم بیرۆکەیە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی دیکارت (Descartes) پێشتر لە وتەیەکدا وروژاندبووی کە دەڵێت: "گشت پنتەکان سەنتەرن و دەشێت بۆ تێبینی بەکرابهێنرێن" ئەم بیرۆکەیە بە جێبەجێ کراوی بە شێوەیەکی ئاڵۆز لە نیگاری فوفیزمەکاندا دەرکەوت کە لە چەندەها گۆشەو ڕووی جیاوازەوە لە یەك کاتدا بەرهەم هێنراوە، بەڵام تابلۆی سێ مۆسیقیەکە (مۆزەی فیلادلفیا) دوا ساتەکانی خواستی فوفیزمانەی "پیکاسۆ" دەنوێنێت،

زیاتر بەرەو ڕووکەش بوونەوەو ئەبستراکت چوە. هونەرمەند ئەم سێ کەسایەتییەی لە گۆشەیەکی بەرامبەری ئاساییەوە دروست نەکردوە. بەڵکو وەها لە تابلۆکەیدا داینـاون وەك ئەوەی لە هەموو لایەکەوە سەیری کردبن و بیان بینێ. کۆمپۆزشنی کارەکەی لە ئەنجامدا لێوان لێوە بە ڕەنگ و تواناو پتەویی. "پیکاسۆ لە ماتیس" بزێوتر بوو کە خۆی لە هونەرەکەیدا بۆ سادەکردنەوەی شێوە سروشتییەکان تەرخان کردبوو. "پیکاسۆ" هەستا بە تێکشکاندنی شێوە سروشتییەکان لە ڕێی جۆرە تەڤینەوەیەکی بینینەوە، ئەوەش لە پێناو دووبارە ڕێکخستنەوەی پارچەکانی ئەم تەڤینەوەیە بەو شێوەیەی کە لەگەڵ ویستی ئەودا بگونجێ. "پیکاسۆ" هەمیشە لە پێشڕەوایەتیدا بوەو کۆڵ لە ئەزموون کردن نادات هەتا ئەمڕۆش لەسەر ئەو پەیمانەی خۆیەتی. بە سانایی ناتوانین لە کارەکانی تێ بگەین، هەرچەندە ئەو ڕاستەوخۆ ناوبەناو دەگەڕێتەوە سەر نیگارکێشان و بەرجەستەکردنێ کە شێوەیەکی ئاسایی بنوێنێ. بەڵام تا چەندێ پیکاسۆ دەتوانێت گوزارشت لە هەڵچونێکی قووڵ بکات؟ دەکرێت وەڵامی ئەم پرسیارە لە تابلۆی بەناوبانگی (جۆرنیکا)دا بدۆزینەوە. کە جەنگی ئیسپانی ئەهلی ئەفراندی. هونەرمەند ئەم تابلۆیەی ساڵی (١٩٣٦) کێشاوە ئێستا لە مۆزەی هونەری مۆدێرنە لە نیویۆرك. لەم تابلۆیەدا تۆڤین و توندوتیژییەکی وەها دەردەکەوێت کە

تانەیە لەسەر سەردەمی نوێ. لەوێدا پەیوەستییەك هەیە لە نێوان باری تێکشکاوی شـێوەکان و ئـەو وێرانەیـەی کـە مەدەنیەتی نوێمان هێناویـەتی. هـەرچی هێماکانیشـە کـە پرۆسێســی وێرانکارییەکــەیان ڕازاندۆتــــەوە، وێنـــای مۆتەکەیەکــە کاریگەرییــەکی درێــژو دووری لەســـەر هەڵچوونــەکان دەبێــت، زۆر زیــاتر لـــە هــەر نیگــارێکی ئـەکادیمی کـە مـرۆڤ بشێت وێنـای بکـات بـۆ دیمـەنێکی وەهـا. گاکـە ئـەو توندوتیژیـە دەنوێنــێ کـە لـە سـیفاتی فرۆکەوانـــە نازییـــە فاشســـتەکانە، ئەوانـــەی بـــارانی تەقەمـەنییان بەسـەر شارەکەدا باراند. ئەسـپەکەش کـە بریندارە تا سەر مەرگ هێمایـە بـۆ خـاکی ئیسپانیا، ئـەو کەللـە سـەرەی هـاوار دەکـات و ئـەو دەسـتەی چراکـەی هــەلگرتوە، ئاماژەیــەکن بــۆ ویژدانــی مرۆڤایــەتی کــە ڕووناکی دەخەنە سەر ئەو کارەساتەو مەحکوم و ڕیسـوای دەکەن، لە هەمان ساتدا تێبینی ناڕەزایی لـە هـەر هێڵێك لـە هێڵەکانی ئـەم پێکهاتـە وێرانکـەرە دەکـەین. پیکاسـۆ هەندێ جار بەهرەمەندی خۆی لە مادەی کارکردنەکەیدا بــە وریــایی و زیرەکییــەوە بــەکارهێناوە. لــێرەدا ئــەوە دەســـەلمێنێت کــە دەتوانێــت هۆکــارە گوزارشـــتییەکانی هاوئاهــەنگی مەبەسـتە جیدییــەکان بکــات، لــە پێنــاو کۆستێکی بە زەبردا.

ڕێبـازی کیوبـیزم بـە خـێرایی لـە بلاوبونـەوەدا بـوو. ئەندێشەی زۆرێك لە هونەرمەندانی بـە ڕەگـەز جیـاوازی

ئەم ڕێبازە بە چەندەها وێنە دەرکەوت، وەك بەرەنجامی هەمەجۆری و جیاوازی توانای هونەرمەندەکان لە دارشتنەوەی جیهانی بینراو بە ڕێگەی جیاجیا. هەندێ جار هونەرمەند لەسەر توخمێك یاخود ئەو کەسە دەمێنێتەوە کە سروشتی کۆمپۆزشنەکەی لێ وەرگرتوە. بە جۆرێك بتوانرێ بنەڕەتییەکە بناسرێتەوە. هەندێ جاریش دووبارە چەند پارچەیەکی کەسەکە یاخود توخمەکە ڕێك دەخرێتەوە لە هەندێ لە گۆشەکانییەوە بە شێوەیەکی کاریگەر. هەندێ جاری تریش نواندنی یاخود دەرخستنی گشتی شتەکە فەرامۆش دەکرێت، لە بری ئەو ئەبستراکتێکی سەراپاگیر بەدەردەکەوێت.

ئەلگریکۆ، ناشتنی دیوك ئۆرگاز، ١٥٨٦، رۆنی لەسەر کانڤاس،
٨٧ ×١٠٨سم

پۆل سیزان، پیاوێك لە کراسێکی شیندا، ١٨٩٦-١٨٩٧،
رۆنی لەسەر کەنڤاس، ٨١×٦٤سم

-براك:

"جۆرج براك" بە یەکێ لە پێشڕەوانی کیوبیزمی فەڕەنسی دادەنرێت، هەرچۆن یەکێك بوە لە لایەنگرانی فوفیزمەکان لە سەردەمانێکی کورتدا. "براك" لە پێشڕەوەکانەو لێهاتویی ئەو هەر لە سەرەتاوە دەرکەوت، لە هەست کردنی لۆژیکیانەی بە کۆنستراکشنێکی دیارو ئاشکراو هەڵبژاردنی ڕەنگی جوان و گونجاو. دواتر کارەکانی بە مۆرکێکی ئەبستراکتی کەمترەوە دەرکەوتن، توخمە ئەندازەییەکان دیار نەمان، ناسینەوەی ئەو بابەتانەی گوزارشتی لێ دەکردن بوە شتێکی ئاسان. "براك" لەو کارانەیدا کە دەرباری (ژیانی وەستاوە) و لە پێوانەی بچووکدا دروستی کردون ئەو هەستەی پێ نەبەخشین کە ئەو هونەرمەندێکی شۆڕشگێڕە. بەڵام ژیانی خۆی تەرخان کرد بۆ هونەرەکەی کە هەستێکی ڕەمەکی بۆ بەها ئیستاتیکییەکان پێ بەخشی و هەڵگری مۆرکێکی فەڕەنسییانە بوو.

جۆرج براك، مۆمدان وياری كاغەز لەسەر مێز، ١٩١٠، رۆنی لەسەر كانڤاس، ،٦٠×٥٤سم

فرنارد ليجيه، ئاهەنگ ، ١٩٥٤، ٣١×٢٦ ئينج